

ELÄMÄNKATSOMUSTIEDON KOE 27.9.2013   HYVÄN VASTAUKSEN PIIRTEITÄ

Alla oleva vastausten piirteiden ja sisältöjen luonnehdinta ei sido ylioppilastutkintolautakunnan arvostelua. Lopullisessa arvostelussa käytettävistä kriteereistä päättää tutkintotoimikunta.

Elämäntutkimustiedon kokeen vastauksia voidaan arvioida SOLO-mallin avulla (Structure of the Observed Learning Outcome). Tällöin vastaukset jaetaan viiteen eri luokkaan.

Heikoin vastaus on esirakenteisella tasolla. Kysymys on ymmärretty väärin tai vastauksessa ei ole juurikaan asiantietoja. Tällä tasolla on kolme vastaustyyppiä:

- vastaus on kysymyksen kannalta asiaan kuulumaton
- kokelas toistaa vain sen, mitä kysymyksessä on jo sanottu
- kokelas esittää irrallisen väitteen tai kommentin, jota ei voida perustella tosiseikoilla.

Yksirakenteisessa vastauksessa on yksi asiaan kuuluva näkökohta tai esimerkki. Vastauksen aines on kuitenkin muuten satunnaista, eikä vastauksella ole jäsentynyttä rakennetta. Vastauksessa ilmaistu esimerkki ei jäsenny uskottavasti kokonaisuuteen.

Kolmannen tason vastauksessa on useita asiaan kuuluvia seikkoja, mutta niitä ei onnistuttu liittämään yhteen kokonaisuuteen, joten vastaus on luettelomainen. Vastauksessa mainitut esimerkit tai omakohtaiset huomiot eivät avaa yleisempiä näköaloja, vaikka niitä voidaan perustella tosiseikoilla.

Suhteutetussa vastauksessa kysymyksen kannalta asiaan kuuluvia näkökulmia on liitetty toisiinsa johdonmukaisella ja järkevällä tavalla. Vastauksesta tulee koherentti kokonaisuus, joka selittää kysymyksen ongelman. Esimerkit avaavat erilaisia näköaloja kysymykseen, ja esimerkkejä vertaillaan toisiinsa. Omakohtaiset huomiot voivat olla tukemassa ja jäsentyvät paremmin yleisempiin näkökohtiin.

Kehittyneessä jäsentelyssä kysymykseen liittyvä asiaan kuuluva aineisto on esitetty suhteutettuna. Käsitteet ja perustelut muodostavat johdonmukaisen kokonaisuuden, joka vastaa tehtävään liittyviin kysymyksiin sekä pohtii vaihtoehtoisia lähestymistapoja. Esimerkit ilmentävät ja syventävät erilaisia näkökohtia ja osoittavat erinomaista tosiseikkojen hallintaa. Tällöin tulevat esiin yksilön elämäntavan ja -kokemuksen yksilölliset ja yhteisölliset näkökulmat. Näin omakohtaiset kokemukset ja havainnot liittyvät luontevasti kysymyksen tarkasteluun.

Tehtävä 1

Pitkällä aikavälillä elinkelpoinen luonto tarjoaa entistä paremman elämän nykyisille ja tuleville ihmisille. Kestävän kehityksen tai elämäntavan mainitseminen on lähes välttämätöntä. Voidaan myös tarkastella eläinten hyvää elämää, koska tietyin osin ihminen voi kokea muita eläimiä kaltaiseksi.

Kysymyksenasettelua voi syventää tarkastelemalla eri elämänmuotojen erilaista arvottamista. Yleensä ihmisen on helpompi samaistua jotenkin kaltaisiksi kokemiinsa lajeihin, kuten delfiineihin muttei muikkuihin. Jopa radikaali elämänsuojelija Albert Schweitzer totesi, että bakteereiden tuhoaminen on mahdollista, jos sillä voidaan pelastaa ihmishenkiä. Luonnon diversiteetti voidaan kokea itseisarvona tai ihmisen hyvän elämän ehtona, siis välinearvona. Kerrotaan, kumpi on parempi vaihtoehto.

Tehtävä 2

Arvot ovat tavoiteltavien asioiden järjestystä. Valinnoissa kompetentti henkilö käyttää oikeaan osuvaan arvolajia: taidetta arvotetaan esteettisesti muttei sinänsä moraalisesti. Terveys – siis elämänmuodon toimintakyky – on luonnollinen arvo, jonka tavoittelua ei tarvitse perustella. Tärkeää on pitää terveyden arvo erossa moraalisista arvoista. Sairaus ei tee ihmisestä tässä mielessä vähempiarvoista.

Vastauksessa voidaan pohtia antiikin toteamuksen “mens sana in corpore sano” paikkansapitävyyttä ja sitä, millainen arvo terveys oikeastaan on. Onko terveys taloudellisuutta, onnellisuutta, tms.? Terveys on joka tapauksessa keskeinen arvo.

Tehtävä 3

a)

Vastauksessa pohditaan toteutuvaa tasa-arvoa sekä lähtökohtien tasa-arvoa. Positiivisella erottelulla koetetaan auttaa haavoittuvia yksilöitä samalle lähtötasolle kuin muita. Muita mahdollisia näkökulmia ovat vapauden ja tasa-arvon suhde, tasa-arvon ja eliitin olemassaolon suhde tai tasa-arvon kehitysopillinen analyysi.

b)

Vastauksen vertailu voi olla historiallinen tai kulttuurinen. Eurooppalaista sukupuolten tasa-vertaisuutta verrataan esim. erilaisiin muslimikulttuureihin, tai pohditaan esimerkiksi suomalaista yhteisöä 1900-luvun alussa ja nyt. Demokratia on tasa-arvoa tukeva järjestelmä, perinteiset yhteisöt eivät yleensä ole sellaisia.

Tehtävä 4

a)

Maailman hallitsemisen pyrkimys tai hegemonian tavoittelu on monissa scifi-elokuvissa keskeisesti läsnä. Star Trekissä korostetaan poikkeuksellisesti kaikkien elämänmuotojen arvokkuutta ja tietoon perustuvaa arvostelukykä. Nykyisyyteen tai menneisyyteen liittyvissä sarjoissa yksilöllinen sankaruus tai perhearvot ovat etualalla.

b)

Useissa elokuvissa tapahtumat on sijoitettu jonnekin hyvin kauas tai avaruuden mittasuhteisiin. Kuitenkin pyrkimykset ja ristiriidat ovat samankaltaisia sen ajan kanssa, jolloin teos on toteutettu. Maalliset ja usein varsin bruttaaliset arvot heijastetaan tulevaisuuden avaruudellisiin kehyksiin. Perhesarjojen arvot liittyvät elämäntapaan, joka on elitistinen tai turvallisen keskiluokkainen.

Tehtävä 5

a)

Esittely, joka on riittävän laaja ja osuva; esim. kreationismi ja emergentti materialismi.

b)

Luultavimmin syynä on turvallisuuden kaipuu; maailmassa halutaan nähdä selitettävää enustettavuutta. Myös kuoleman poistaminen lisää lohdun ja turvan kokemusta. Tieteellisesti todennetun tiedon syventyessä perinteiset selitykset katoavat yhä kauemmaksi, tai ihmiset vain ylläpitävät muinaisia maailmanselitysjäänteitä. Ihminen on selittävä olento. Maailman arvoitukset kaipaavat selityksiä, joita on aina haluttu antaa, vaikka ei olisi osattukaan.

Tehtävä 6

Taidetta voidaan tutkia eri tieteenalojen näkökulmista: teoksen materiaalia, valon heijastusta, kulttuurista viestiä ja historiaa tutkitaan. Kulttuuritieteet tutkivat teosten estetiikkaa, mutta ne eivät arvota sinänsä taidetta eivätkä erottele taide-esinettä muista esineistä.

Taiteen määrittely on sekä helppoa että vaikeaa. Kaikki se, mitä taideyhteisö pitää taiteena, on taidetta. Toiletissa oleva pisuaari voi olla teollista taidemuotoilua, muttei yksittäinen taide-teos. Jos pisuaari on taidenäyttelyssä tunnetun taiteilijan ready-made-teoksena ja signeerattu, se on taidetta. Eri taiteen muotojen vertailu on ansiokasta. Esim. musiikista löytyy ns. taukoteos, siis teos, joka on pelkkää notatoitua taukoa.

Tehtävä 7

Eurooppalaisessa yhteiskuntafilosofiassa demokratian perustana on pidetty valistunutta äänestäjää, joka tietää järkevästi omat etunsa. Tämä taas vaatii vapaata mielipiteen muodostusta, jonka ehtona on sananvapaus. Suomen perustuslaki takaa sananvapauden ilman ennakkosensuuria. Toinen asia on, että julkaisuista voi saada rangaistuksen, ja yhtenä syynä voivat olla loukkaukset.

Suomen lainsäädäntö antaa uskonnollisille vakaumuksille erityisen suojan. Ateisteja saa loukata, mutta uskonrauhan uhkaaminen on rangaistavaa. Sinänsä jumalanpilkkalainsäädäntö on kumottu (tapauksia Hannu Salama ja Harro Koskinen). Nykyisin erityisesti kiihotus kansanryhmää kohtaan on ollut syy prosessointiin.

Tehtävä 8

Karl Marxin kiteytys "uskonto on kansan oopiumia" on usein ymmärretty väärin. On tulkittu Marxin viittaavan ns. petosteoriaan, jossa valtaa pitävät tyynttelevät alistettuja uskonnollisella toivolla. Kuten sitaatista ilmenee, Marx tarkoitti uskontoa indikaattorina, joka osoittaa ihmisen vieraantuneisuutta. Rinnastus kipulääkkeeseen (oopiumi) on osuva.

Uskontojen valta-asema on varsinkin länsimaissa hiipumassa: ne eivät tarjoa lohtua, saati kipulääkettä. Erilaisten uskonnollisten liikkeiden ja pseudotieteellisten lahkosten valta voi olla nousussa. Sitä voi selittää Marxin tavoin. Ne voivat olla epävarmassa maailmassa turvallinen ja kaiken selittävä koto.

Tehtävä +9

Vastaus alkaa muutamalla esimerkillä ja taitekohdalla, joissa juuri teknologinen innovaatio on aloittanut uuden aikakauden. Vastaja voi lähteä esimerkiksi kirjoitustaidosta tai teollistumisesta päätyen uuteen tietotekniikkaan ja Touringin kokeeseen.

Muutaman vuosikymmenen ennakoiminen lienee hyvin mahdollista. Tietokoneiden merkitys tiedon käsittelijöinä ja muistivarastona tehostuu. Niiden asema ihmisen apureina vahvistuu entisestään. Eri kysymys on, voivatko ne korvata ihmisen. Kestävä kehitys on pohdinnan arvoista.

Pitkälle menevissä ennusteissa vaikeutena on tulevien ihmisten tai muiden älykkäiden elämänmuotojen intressien ennustaminen. Jos tulevaisuus on hyvin erilaisilla elämänmuodoilla, ennustaminen ihmisen perspektiivistä on mahdotonta. Lisäpuhtia vastaukseen tuovat utopiat (Thomas More: *Utopia*; Francis Bacon: *Uusi Atlantis*) ja dystopiat (George Orwell: *Vuosi 1984*) tai kuuluisat futurologiset teokset, kuten Herman Kahnin *Vuosi 2000*.

Tehtävä +10

Amsterdamin julistuksesta siteerattu kappale sisältää paljon ainesta klassisesta liberalismista. Ihmisen vapaus tulee ilmi hänen sellaisissa valinnoissaan, jotka eivät estä toisen vapauksien toteutumista. Yleensä yhteiskunnallisessa keskustelussa kollektivistit, niin konservatiivit kuin sosialistitkin, korostavat vastuuta ja liberalistinen orientaatio vapautta. Sitaatissa tuodaan esille myös, että yksilö on subjekti eikä yhteisö. Valtio yms. ovat yksilön hyvää elämää varten, eikä niillä ole samanlaista itseisarvoa.

Aatehistoriallinen tarkastelu johtaa erinomaiseen vastaukseen.